
Kyrkomötet Gudstjänstutskottets betänkande 2018:1

Kyrkohandboksfrågor

Sammanfattning

I detta betänkande behandlas tre motioner som samtliga behandlar kyrkohandboksfrågor. I motion 2018:10 föreslår motionärerna att de båda versionerna av Herrens bön – Fader Vår och Vår Fader – ska jämföras i kyrkohandboken. I motion 2018:15 föreslås kyrkomötet uppdra till kyrkostyrelsen att utreda hur tidigare utgåvor av psalmboken och kyrkohandboken skulle kunna användas i Svenska kyrkans gudstjänst. I motion 2018:65 föreslås en precisering av vilka av kyrkohandbokens texter som annan musik ska få användas till. Utskottet menar att kyrkohandbokens reglering och uppställning av de två varianterna av Herrens bön är tillräcklig och föreslår att motion 2018:10 avslås. Utskottet menar, med hänvisning till Läronämndens yttrande, att psalmboken och kyrkohandboken är våra gemensamma bekännelsesdokument och föreslår därför att motion 2018:15 avslås. Utskottet menar att förslaget i motion 2018:65 är för detaljerat och föreslår därför att motionen avslås. Utskottet föreslår även med anledning av motion 2018:65 att kyrkomötet ska uppdra till kyrkostyrelsen att till nästa kyrkomöte återkomma med förtydligande i enlighet med 2017 års kyrkomötesbeslut att bifalla det av Torvald Johansson under överläggningen framlagda förslaget i frågan om fortsatt arbete med kyrkohandbokens musik.

Till betänkandet finns tre reservationer.

Utskottets förslag till kyrkomötesbeslut

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2018:10.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2018:15.
3. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2018:65.
4. Kyrkomötet beslutar med anledning av motion 2018:65 att uppdra till kyrkostyrelsen att till nästa kyrkomöte återkomma med förtydligande i enlighet med 2017 års kyrkomötesbeslut att bifalla det av Torvald Johansson under överläggningen framlagda förslaget i frågan om fortsatt arbete med kyrkohandbokens musik.

Motionernas förslag

Motion 2018:10 av Olov Lindquist m.fl., Likställighet mellan Fader vår och Vår Fader

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att komplettera *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan* så att Herrens bön i versionen ”Fader vår” publiceras jämsides med versionen ”Vår Fader”.

Motion 2018:15 av Leif Nordenstorm m.fl., Äldre psalmböcker och kyrkohandböcker

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att utreda hur tidigare utgåvor av psalmboken och kyrkohandboken skulle kunna användas i Svenska kyrkans gudstjänst.

Motion 2018:65 av Torvald Johansson m.fl., Musik till handbokens texter

Kyrkomötet beslutar att 18 kap. 6 a § första meningen i kyrkoordningen ska lyda:

I huvudgudstjänsten får till kyrkohandbokens texter användas annan musik än den som ingår i kyrkohandboken till momenten Kristusrop 3, 4, Lovsången 1, 2, 10, Lovsägelsen och prefationer ur Gudstjänstmusik A-C, Helig 1, 2, O Guds Lamm 1, 2, 3, samt Lovprisning 1, 2.

Yttrande från Läronämnden

Läronämnden har yttrat sig över motion 2018:15 i Ln 2018:2y, *bilaga 1*.

Yttrande från Kyrkorättsnämnden

Kyrkorättsnämnden har yttrat sig över motion 2018:65 i Kn 2018:5y, *bilaga 2* samt i Kn 2018:8y, *bilaga 3*.

Bakgrund

Herrens bön

Frågan om de båda versionerna av Herrens bön bearbetades under arbetet med den nya kyrkohandboken. Såväl i remissvaren 2014 som 2016 fanns remissinstanser som ville att den äldre översättningen skulle skrivas ut i handbokstexten, inte bara i de inledande anvisningarna. Samtidigt ville andra remissinstanser att enbart den ekumeniska översättningen skulle användas. Utifrån de båda remissomgångarna samt avstämning i biskopsmötet 2014 valdes alternativet att återge Fader vår i de inledande anvisningarna som ett alternativ utifrån pastorala behov i församlingen medan Vår Fader skrevs ut i handboksförslagets gudstjänstordningar.

Vid 2017 års kyrkomöte behandlades två motioner (2017:7 och 2017:122) om att de båda versionerna av Herrens bön skulle stå sida vid sida i kyrkohandboken. Gudstjänstutskottet menade i sitt betänkande (G 2017:1) att det nu har gått så lång tid sedan Vår Fader började användas att det inte längre är rimligt att använda den parallellt med Fader vår. Utskottet menade samtidigt att det även med Vår Fader som huvudalternativ kan finnas pastorala behov att använda Fader vår, till exempel vid begravingar, vilket handboksförslaget ger utrymme för. Utskottet föreslog att motionerna skulle avslås och det blev också kyrkomötets beslut.

Användning av äldre utgåvor av psalmboken och kyrkohandboken

Vid 2017 års kyrkomöte behandlades en motion (2017:57) som föreslog att 1986 års kyrkohandbok även i fortsättningen skulle få användas av de församlingar som väljer den. Gudstjänstutskottet menade i sitt betänkande (G 2017:1) att detta förslag inte var lämpligt. Utskottet tog sin utgångspunkt i Läronämndens yttrande (Ln 2017:1y) och menade att användande av mer än en kyrkohandbok parallellt skulle försvåra domkapitlets tillsyn. Dessutom menade utskottet att ett sådant beslut skulle stå i strid med synen på kyrkohandboken som ett av Svenska kyrkans bekännelsedokument med en

sammanhållande funktion. Utskottet menade slutligen att förnyelsearbete i allmänhet innebär att vissa saker måste överges för att motivera det lärande och den förändring som en ny situation kräver. Utskottet föreslog att motionen skulle avslås, vilket också blev kyrkomötets beslut.

När det gäller användande av äldre psalmböcker finns det reglerat i 17 kap. 10 § kyrkoordningen att ”Den präst som leder en gudstjänst beslutar efter samråd med den tjänstgörande kyrkomusikern vilka psalmer eller andra församlingssånger som ska användas.” Med ”andra församlingssånger” avses sådana psalmer, sånger och bibelvisor som inte ingår i den av 1986 års kyrkomöte fastställda Den svenska psalmboken. Dit hör till exempel så kallade ”tillägg” med psalmer utöver de 700 som kyrkomötet fattade beslut om. I 18 kap. 4 § sägs att ”Psalmboken ska användas vid huvudgudstjänster och kyrkliga handlingar.” samt att ”Psalmer får bytas ut mot andra psalmer eller församlingssånger som inte ingår i psalmboken om den präst som leder gudstjänsten och den tjänstgörande kyrkomusikern är ense.” Detta innebär å ena sidan att det är möjligt att använda psalmer ur äldre psalmböcker men å andra sidan att inte samtliga psalmer i en huvudgudstjänst eller kyrklig handling får bytas ut mot ”andra psalmer och församlingssånger”, vilket Gudstjänstutskottet påpekade i sitt yttrande till Andra kyrkolagsutskottet över Centralstyrelsens kyrkoordningsskrivelse (2KL 1991:1 s. 399): ”Paragrafens första stycke står, enligt utskottet, som en garant för att psalmboken alltid ska användas i dessa gudstjänster.”

I 18 kap 6 § finns bestämmelser som medger att församlingen vid en viss huvudgudstjänst eller under en viss tid får använda någon annan gudstjänstordning än den som ingår i kyrkohandboken och andra psalmer eller församlingssånger än de som ingår i psalmboken. Beslut om detta fattas av kyrkoherden och anmäls till domkapitlet, som kan upphäva beslutet om det finns särskilda skäl. Något generellt tillstånd att kontinuerligt använda äldre kyrkohandböcker och psalmböcker finns med andra ord inte.

Komplettering och precisering av ny musik till handbokens texter

Kyrkohandbokens texter är en blandning av äldre och nyskrivet material. Några av texterna har en lång historia i den västerländska delen av kristenheten och används, med små variationer, i många kyrkotraditioner inom denna. De har funnits med i kyrkohandböcker på svenska sedan reformationen och på latin i många århundraden dessförinnan. Dessa texter har sjungits i gudstjänsten och har givits olika musikalisk gestalt i olika tider och på olika platser. I vårt land lever de gregorianska medeltida varianterna kvar i Svenska kyrkans kyrkohandbok samtidigt som nya tonsättningar tillkommit. De här texterna har också tonsatts av klassiska kompositörer och utgör stommen i många stora körverk och ”passioner”.

I arbetet med översyn och revision av kyrkohandboken har frågor om musiken varit angelägna såväl för de grupper som arbetat med handboksförslaget i olika skeden som i remissomgångarna och debatten i kyrkomötet. I kyrkostyrelsens skrivelse med förslaget till ny kyrkohandbok (KsSkr 2017:6) finns en utförlig redogörelse för hur arbetet med kyrkohandbokens musik gått till. I samma skrivelse föreslogs förändringar i kyrkoordningen för att underlätta nyskapande av musik till kyrkohandbokens texter: ”I huvudgudstjänsten får till kyrkohandbokens texter användas annan musik än den som ingår i kyrkohandboken”. Detta tillägg, som antogs av kyrkomötet som 18 kap. 6a §, innebär att användandet av annan musik till handbokstexterna inte längre begränsas till ”viss tid eller visst tillfälle”. I denna bestämmelse gäller tillståndet kyrkohandbokens alla texter.

Vid kyrkomötets behandling av förslaget till ny kyrkohandbok 2017 avslogs flera motioner som ville att handboksförslagets musik skulle återremitteras för ytterligare bearbetning eller kompletteras. Under överläggningarna framlades ett förslag om

att ge kyrkostyrelsen i uppdrag att arbeta vidare med kompletterande musik till kyrkohandboken. Uppdraget omfattar Gudstjänstmusik A, den gudstjänstmusik som har en särställning, då den bär stora delar av vårt liturgiska musikerav och som brukas brett bland församlingarna. Vidare omfattar uppdraget komplettering av musiken till de liturgiska texterna i Gudstjänstmusik (A-C) med musik från exempelvis samisk tradition, i jazzton, i nordisk folkton, och från våra systerkyrkor utanför Europa. Arbetet ska ske genom att en kommitté av sakkunniga musiker och teologer tillsätts med uppdraget att självständigt efter en öppen inbjudan välja ut och bearbeta musiken.

Detta förslag blev kyrkomötets beslut.

Utskottets överväganden

Motion 2018:10

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2018:10.

Frågan om de båda versionerna av Herrens bön diskuterades utförligt under arbetet med kyrkohandboken och Vår Fader gjordes till huvudalternativet, med möjlighet att utifrån pastorala behov använda Fader vår. Utskottet menar, med hänvisning till sitt betänkande G 2017:1, att Vår Fader ska förbli huvudalternativet och att det inte krävs ändringar i uppställningen i kyrkohandboken för att vid behov kunna använda den äldre versionen. Fader vår är tryckt i psalmboken och kyrkohandboken och därför tillgänglig i de fall den används.

Utskottet föreslår därför att motion 2018:10 ska avslås.

Motion 2018:15

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2018:15.

Frågan om att parallellt med nu gällande kyrkohandbok använda äldre kyrkohandböcker behandlades vid 2017 års kyrkomöte. Utskottet menar, med hänvisning till sitt betänkande G 2017:1 och till Läronämndens yttranden 2017:1y och 2018:2y, att ett bejakande av motionen skulle stå i strid med synen på kyrkohandboken som ett sammanhållande bekenntensedokument. De ordningar som finns i kyrkoordningen angående användande av äldre kyrkohandböcker vid visst tillfälle eller viss tid är fullt tillräckliga. Även när det gäller användande av äldre psalmer ger kyrkoordningen tillräckliga möjligheter.

Utskottet föreslår därför att motion 2018:10 ska avslås.

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2018:65.
2. Kyrkomötet beslutar med anledning av motion 2018:65 att uppdra till kyrkostyrelsen att till nästa kyrkomöte återkomma med förtydligande i enlighet med 2017 års kyrkomötesbeslut att bifalla det av Torvald Johansson under överläggningen framlagda förslaget i frågan om fortsatt arbete med kyrkohandbokens musik.

Gudstjänstutskottet uppskattar motionärernas intention, att skydda de texter i kyrkohandboken som är del av genomkomponerade liturgier med ett starkt samband mellan text och musik från att lösgöras från sitt musikaliska sammanhang samtidigt som man öppnar för möjligheten att göra nya tonsättningar av klassiska liturgiska texter. Utskottet stöder sig härvid på det beslut som fattades av kyrkomötet 2017 enligt särskilt yrkande, vilket framgår av bakgrundstexten i betänkandet. Utskottet instämmer samtidigt i Kyrkorättsnämndens bedömning i yttrande Kn 2018:5y att motionens förslag innebär en typ av detaljreglering som inte hör hemma i kyrkoordningen. Under överläggningarna har utskottet prövat en mer generell formulering av texten i den aktuella kyrkoordningsparagrafen, som skulle göra det möjligt att skilja mellan de två kategorierna av texter och därmed åstadkomma det motionen syftar till. Kyrkorättsnämndens andra yttrande 2018:8y visade att detta skapade andra problem.

Utskottet föreslår därför att kyrkomötet avslår motion 2018:65.

Utskottet föreslår med anledning av motion 2018:65 att kyrkomötet ska uppdra till kyrkostyrelsen att till nästa kyrkomöte återkomma med förtydligande i enlighet med 2017 års kyrkomötesbeslut att bifalla det av Torvald Johansson under överläggningen framlagda förslaget i frågan om fortsatt arbete med kyrkohandbokens musik.

Uppsala den 5 oktober 2018

På Gudstjänstutskottets vägnar

Anna Thuresson, ordförande

Maria Klasson Sundin, sekreterare

Beslutande: Anna Thuresson, ordförande, Sofija Pedersen Videke, Roger Olsson, Anna-Karin Stråle Börjesson, Kekke Waltersson, Lisa Tegby, Lars Beckman, Manilla Bergström, Margareta Andersson, Daniel Engström, Lena Jönsson, Elise Solberg, Berth Löndahl, Marjut Ervasti och Vivianne Wetterling.

Övriga närvarande vid beslutstillfället: Gunilla Bengtsson, Carola Norén, Jan Lundgren, Torvald Johansson, Anders Åkerlund, Bartłomiej Szulc, Sara Seppälä, Zandra Pettersson, Eva Kyrk och Alve Svensson.

Biskop Martin Modéus har deltagit i utskottets överläggningar.

Reservation 1

Jag reserverar mig mot utskottets förslag till avslag på motion 2018:10 till förmån för motionens förslag.

Inledningsvis förstår jag att man möjligtvis kan bagatellisera motionen genom att hävda att den gamla översättningen fortfarande används ofta p.g.a. av att många önskar det, den står bredvid den nya översättningen i psalmboken samt att den även finns i handboken, dock inte som primär version. Trots detta så menar jag att faktum är att Herrens bön utifrån översättningen ”Fader vår” har lästs i våra svenska kyrkor sedan åtminstone år 1541 och har sedan dess modifierats oerhört lite. Inte förrän Bibel 2000 förändrades texten för att uppfattas som enklare och modernare. Således har den äldre översättningen en lång tradition och har uppskattats för sitt språkliga och harmoniska flyt. Svenska ”Fader vår” är en översättning av den tyska ”Vaterunser”, som fortfarande används i Tyskland. Motionen innebär inte att den nyare och modernare översättningen ska tas bort, utan att de jämföras. Min uppfattning är att den gamla översättningen har en lång tradition som uppskattas av väldigt många människor och har en igenkänningsfaktor. Den nya översättningen kan möjligtvis kännas främmande för vissa och jag vill inte bidra till att vissa känner att Svenska kyrkans heliga texter är främmande. Det är också av vikt att vi främjar mångfalden bland texterna och att även de traditionella översättningarna finns kvar i vår kyrka.

Daniel Engström

Reservation 2

Jag reserverar mig mot utskottets förslag till avslag på motion 2018:15 till förmån för motionens förslag.

Jag håller med motionärernas uppfattning och de exempel de tar upp i sin motivation. Motionen handlar inte om att man måste använda tidigare utgåvor av psalmboken och kyrkohandboken, utan hur tidigare utgåvor av psalmboken och kyrkohandboken kan användas i Svenska kyrkans gudstjänst. Motionen handlar dessutom om att utreda vilket jag i sig inte anser är något problem. Man vidhåller ofta att församlingarna ska arbeta självständigt, och finns där önskemål om att använda tidigare utgåvor av psalmboken och kyrkohandboken, ser jag ingen större problematik med detta. Jag anser även att det handlar om att främja mångfalden bland våra skrifter och att även de traditionella versionerna ska finnas kvar i vår kyrka.

Daniel Engström

Reservation 3

Jag reserverar mig mot utskottets beslut om avslag på motion 2018:15 till förmån för motionen.

Berth Löndahl

Kyrkomötet
Läronämndens yttrande 2018:2y

Användningar av äldre psalmböcker och kyrkohandböcker

Läronämndens yttrande över motion 2018:15

Läronämnden hänvisar till sitt tidigare yttrande Ln 2017:1y:

Om 1986 års kyrkohandbok ska användas parallellt med en ny kyrkohandbok uppstår en situation där vissa moment i gudstjänsten återfinns i snarlika varianter. För dop, konfirmation, vigsel och begravning skulle det dessutom finnas olika, delvis konkurrerande, ordningar i bruk samtidigt. Det skulle skapa konflikt med vad kyrkoordningen säger om den gemensamma tillbedjan och om kyrkohandbokens sammanhållande funktion för hela Svenska kyrkan. Även domkapitlens uppdrag att utöva tillsyn förutsätter gudstjänstböckernas sammanhållande funktion.

Nu gällande kyrkohandbok och psalmbok är bekännelsedokument i Svenska kyrkan. Användningen av annat material i gudstjänsten, gammalt eller nytt, regleras i kyrkoordningen.

Uppsala den 30 augusti 2018

På Läronämndens vägnar

Antje Jackelén, ordförande

Cristina Grenholm, sekreterare

Närvarande: Ärkebiskop Antje Jackelén, ordförande, biskop Ragnar Persenius, biskop Martin Modéus, biskop Åke Bonnier, biskop Johan Dalman, biskop Fredrik Modéus, biskop Johan Tyrberg, biskop Susanne Rappmann, biskop Eva Nordung Byström, biskop Åsa Nyström, biskop Thomas Petersson, biskop Eva Brunne, Eva-Lotta Grantén, Marta Axner Ims, Margarethe Isberg, Karin Johannesson, Håkan Möller, Jesper Svartvik och Mikael Winninge.

Kyrkomötet
Kyrkorättsnämndens yttrande 2018:5y

Musik till handbokens texter

Kyrkorättsnämndens yttrande över motion 2018:65

I motion 2018:65 föreslås en ändring i 18 kap. 6 a § kyrkoordningen så att där uttömmande regleras till vilka texter i kyrkohandboken det ska vara möjligt att använda annan musik än den som ingår i kyrkohandboken.

De principiella synpunkter på uppställningen av ett förslag till ändringar i kyrkoordningen och på beredningen av ett sådant förslag som Kyrkorättsnämnden framför i yttrandet 2018:2y gäller även beträffande motion 2018:65.

Förslaget i motion 2018:65 innebär en detaljreglering i kyrkoordningens bestämmelser som saknar motsvarighet i övrigt. Det finns anledning att överväga om inte den typen av reglering mer hör hemma i anvisningar i kyrkohandboken. Vid en fortsatt beredning av frågor om annan musik än den som ingår i kyrkohandboken till kyrkohandbokens texter behöver frågor om den ideella upphovsrätten och då närmast det som kallas respekträtten övervägas. Den rätten innebär att ”ett verk må icke ändras så, att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränkes”, 3 § 2 stycket upphovsrättslagen (1960:729).

Uppsala den 29 augusti 2018

På Kyrkorättsnämndens vägnar

Britas Lennart Eriksson, ordförande

Gunnar Edqvist, sekreterare

Närvarande: Britas Lennart Eriksson, ordförande, Stig Eriksson, Mattias Benke, Bengt Kjellgren, Manilla Bergström, Lotta Lind, Mats Törnered och biskop Ragnar Persenius.

Kyrkomötet
Kyrkorättsnämndens yttrande 2018:8y

Musik till kyrkohandbokens texter

Gudstjänstutskottet har begärt ett yttrande över följande förslag till utformning av 18 kap. 6 a §, första stycket kyrkoordningen:

I huvudgudstjänsten får, till de av kyrkohandbokens texter som ej är upphovsrättsskyddade av enskild, användas annan musik än den som ingår i kyrkohandboken.

Kyrkorättsnämnden har tidigare i yttrandet Kn 2018:5y yttrat sig över den motion som behandlas i Gudstjänstutskottets betänkande 2018:1.

Kyrkorättsnämnden menar att det finns flera problem med det förslag till utformning av 18 kap. 6 a § i kyrkoordningen som Gudstjänstutskottet begärt ett yttrande över. Grundläggande är att frågan om upphovsrätt regleras i lag och att frågor om upphovsrätt inte regleras i kyrkoordningen. Oavsett bestämmelser i kyrkoordningen gäller den upphovsrättsliga lagstiftningen.

Om avsikten med den föreslagna bestämmelsen är att skydda upphovsrättsinnehavare konstaterar Kyrkorättsnämnden att regleringen bara till en del skulle ge ett sådant skydd eftersom huvudgudstjänster endast utgör en mindre del av de gudstjänster som firas i Svenska kyrkan.

Ett påtagligt problem vid tillämpning av den föreslagna bestämmelsen är att det enligt vad Kyrkorättsnämnden har erfart inte går att säkert avgöra vilka texter i kyrkohandboken som omfattas av upphovsrätt.

Som förslaget är utformat skulle inte ens en av upphovsmannen själv skriven ny musik till en egen text kunna användas i en huvudgudstjänst. Inte heller skulle ny musik kunna användas i huvudgudstjänsten när upphovsmannen medger det.

Vidare noterar Kyrkorättsnämnden att begreppet enskild snarast är att se som motpol till ”det allmänna”. Det avser i det sammanhanget inte bara en enskild fysisk person utan även en organisation såsom t.ex. Svenska kyrkan.

Kyrkorättsnämnden ställer sig vidare tveksam till formuleringen upphovsrättskyddade av enskild eftersom upphovsrätten uppstår när verket skapas.

Kyrkorättsnämnden vill härtill peka på de synpunkter på uppställningen av ett förslag till ändringar i kyrkoordningen som nämnden framför redan i yttrandet 2018:2y.

I det förslag som Kyrkorättsnämnden fått del av anges som tid för ikraftträdande den 1 januari 2017. Detta torde vara ett rent skrivfel som behöver justeras.

Uppsala den 4 oktober 2018

På Kyrkorättsnämndens vägnar

Britas Lennart Eriksson, ordförande

Gunnar Edqvist, sekreterare

Närvarande: Britas Lennart Eriksson, Stig Eriksson, Mattias Benke, Anna-Lena Järvstrand, Lotta Lind, Mats Törnered och Bengt Kjellgren.

Närvarande vid sammanträdet som sakkunnig var även Fredrik Nilsson Björner, enhetschef vid kyrkokansliets rättsavdelning.